

Centuries), napisala je Lena Sadovski (315-334). Na temelju statističke obrade notar-skih knjiga iz Državnoga arhiva u Zadru te mikrohistorijske analize statuta i provizija autorica istražuje uloge klera u svakodne-vici Splita krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Zaključuje da su klerici u izvorima najčešće zabilježeni kao zastupnici crkvenih institucija i prokuratora, dok se kroz mikrohistorijsku analizu istaknula splitska obitelj Augubios, koja je ostvarila brojne kontakte usprkos konfliktnim situacijama s crkvenim institucijama.

Zbornik radova vrijedan je doprinos našem poznavanju uloge Crkve u gradu tijekom srednjega, ali i ranoga novog vijeka. Odlikuje ga pažnja usmjerena prema lokalnim posebnostima i izrazito interdisciplinarni karakter. Istraživači su primijenili niz metodoloških pristupa u istraživanju prostornih i društvenih odnosa te uloge redovničkih i laičkih zajednica. Stoga ovo djelo može biti veoma poticajno za daljnja istraživanja urbane, vjerske i društvene povijesti.

Maja Hučić

Stephen G. Hague, Karen Lipsedge, ur., *At Home in the Eighteenth Century: Interrogating Domestic Space*, New York: Routledge, 2022, 379 stranica

Knjiga pod uredničkom paskom Stephena G. Hagaea i Karen Lipsedge sastoji se od četrnaest poglavlja organiziranih u tri dijela, ako izuzmemo listu ilustracija, predgovor, bilješke o suradnicima, uvod i zaključak koje su napisali urednici, preporuke za daljnja čitanja te indeks. Djelo započinje *Prefaceom* (xiii-xiv), gdje urednici opisuju kako je nastalo ovo djelo, počevši sa znanstvenom konferencijom 2014., preko kasnijih susreta i događaja, da bi se konačno konkretiziralo u knjigu tijekom COVID-19 krize 2020. godine.

Djelo je strukturirano u tri dijela u koja nas uvodi *Introduction*. Prvi dio bavi se organizacijom i aranžiranjem prostora i sadržava četiri priloga. Drugi dio dotiče se novca, vrijednosti i konzumacije te također sadržava četiri priloga različitih autora. Treći i završni dio, opsegom najveći, bavi se različitim perspektivama doma te se sastoji od šest priloga. Djelo zaključuje urednički *Conclusion*. U poglavlju *Introduction* (1-19) urednici knjige postavljaju središnju temu djela: dom 18. stoljeća kao fluidan, višeslojan, transformativni prostor koji se opirao krutim definicijama. Najavljuju multidisciplinarni pristup suradnika koji će u svojim radovima prikazati sintezu faktičkih povijesnih izvora i fiktivnih literarnih reprezentacija.

Prvo poglavlje, *Staging Fictions for Domestic Privacy in Early Eighteenth-century London Households* (21-41), napisala je Paula Humfrey te u njemu na primjeru „smještaj-noga života” Phebe Harrison, rekonstruiranog preko sudskih spisa, tumači kako je u Londonu dugoga 18. stoljeća (1688. – 1815.) postizanje bilo kakve privatnosti zahtijevalo „igranje uloga”, vođenje performativnih javno-privatnih života. Ponajprije zbog nedostatka fizičkih odjeljenja, prenatrpanosti grada, dijeljenja prostora/kreveta te konstantnih provjera zajednice i službenika jer je *zajedničko* bilo konceptualno ispred bilo kakvog *individualnog*. Autorica zaključuje da upravo zato u Londonu oko 1700. nije postojala veća „udomaćena” privatnost kakvom ju danas shvaćamo.

Drugo poglavlje, *Reading Pamela through the Domestic Parlour: Rooms, Social Class, and Gender* (42-57) iz pera urednice knjige, analizira roman Samuela Richardsona *Pamela* (1740.). Pritom koristi njegovu upotrebu *parloura* (sobe za primanje) u romanu kao kritički prostor preko kojega istražuje i preispituje onodobne pretpostavke o društvenoj ulozi žena, rodnim ulogama i statusima u kućanstvu. Prostor i objekti u njemu imaju psihološku, društvenu i nara-

tivnu važnost. Manjkavost u pristupu krije se u činjenici da teza počiva na subjektivnoj interpretaciji literarnoga djela.

U trećem poglavlju, „*I will not be thus constrained*”: *Domestic Power, Shame, and the Role of the Staircase in Richardson’s Clarissa* (58-81) autorice Kristin M. Distel, ponovno smo suočeni s čitanjem Richardsonova romana, ovoga puta *Clarisse*, i načinom na koji njezina obitelj koristi prostor, prvenstveno stuba, kao oružje, odnosno oruđe kojim žele nametnuti osjećaj srama Clarissi zato što je odbila udaju za čovjeka po njihovu odabiru. U ovoj interpretaciji stubište naglašava dinamiku moći unutar obitelji, a i šire, s obzirom na to da Clarissino djelovanje simbolički uvelike ovisi o stubištu. Poglavlje širi granice djela unoseći današnju feminističku perspektivu dok zanemaruje konačne negativne ishode za praktički sve sudionike drame u romanu.

Četvrto poglavlje, „*A Small House in the Country*”: *Cottage Dreams and Desires in the Eighteenth-Century English Imagination* (82-104) rad je Julie Park. Autorica analizira način na koji se koliba/vikendica (*cottage*) krajem 18. i početkom 19. stoljeća transformirala iz simbola ruralnoga siromaštva i skromnoga habitata u pomodan, zamišljeni ideal komfora i pikaresknoga odmorišta. Uzrok tome prvenstveno pronalazi u društveno-ekonomskim promjenama poput parlamentarnoga *enclosurea* (zemljoposjednički termin u Engleskoj za apropijaciju prethodno dijeljene zemlje), a potom i u humanitarnim pozivima za poboljšanje životnih uvjeta siromašnih.

Peto poglavlje, ujedno i prvo drugoga dijela knjige, „*I am now determined to inform you what I am sure will amaze you*”: *Objects, Domestic Space, and the Economics of Gentility* (107-125), napisao je urednik knjige Stephen G. Hague. U njemu postavlja tezu da je „pristojno društvo” (gospodsko društvo, *genteel society*) 18. stoljeća procjenjivalo vrijednost predmeta i prostora u domaćinstvima preko

višeslojne „ekonomije gospoštine/otmjeno-sti” (*economics of gentility*), koja se osim od monetarnih sastojala i od sentimentalnih, kulturnih i moralnih dimenzija. Svoju tezu dokazuje uglavnom preko sudskoga slučaja nasljedstva obitelji Elbridge, koji kazuje da je gospodski sloj 18. stoljeća vrednovao pokretnine kroz sinergiju financijske i nemonetarne (primjerice sentimentalne) vrijednosti te preko njih naglašavao status u društvu i identitet. Teza se jako oslanja na slučaj obitelji Elbridge.

Šesto poglavlje, *Home Economics: Female Estate Manager sin Long Eighteenth-century Fiction and Society* (126-146) autorice Beth Cortese, tvrdi da su žene dugoga 18. stoljeća aktivno upravljale posjedima i u povijesnoj stvarnosti i u fiktivnoj književnosti, čime redefinira njihove stereotipne uloge koje se svode na vlasništvo ili uživanje posjeda. Usporedbom povijesnih žena s fiktivnim heroinama Cortese dokazuje tezu da je upravljanje posjedima (preko računovodstva, dekoriranja i sl.) ženama omogućilo nametanje vlastitoga identiteta, utjecaja i svojevrzne nezavisnosti. Autorica na kraju prepoznaje da literatura stavlja naglasak na nestabilnost pozicije žena kao privremenih upraviteljica posjeda.

Sedmo poglavlje, *Genteel, Respectable, and Airy: The Lodgings Market in London 1770-1800* (147-173) autorice Gillian Williamson, istražuje dinamično rentijersko (*lodging*) tržište u Londonu. Preko reklama u *Morning Chronicleu* otkriva postojanje napetosti između idealiziranoga obiteljskog života toga razdoblja (privatan, afektivni obiteljski dom) i komercijalne stvarnosti unajmljivanja prostora. Idealizirana slika uvelike je limitirana komercijalnom prirodom unajmljivanja stana, koja je privatnost činila gotovo nemogućom, kao i međuljudske konfrontacije gotovo neizbježnima. Autorica zaključuje da su oglasi u *Morning Chronicleu* ključnim riječima (spomenutim u naslovu) evocirali ideale obiteljskoga života koje su rijetko kad ispunjavali u stvarnom životu.

Osmo poglavlje, „*Great earthly riches are no real advantage to our posterity...*”: *Space, Archaeology, and the Philadelphia Home* (174-198) autorice Deborah L. Miller, tvrdi da u Philadelphiji kasnoga 18. stoljeća ognjišni prostori bogatih (primjer trgovca kvekerja Caleba Cressona) i njihovih siromašnih podstanara otkrivaju snažne društveno-ekonomske razlike, koje su ipak prevladane zajedničkim sudjelovanjem u kulturi konzumerizma. I elite i radnici koriste materijalna dobra, što je autoricu usmjerilo k spekulativnom zaključku (jer se temelji na akademskim teorijskim i misaonim okvirima radije nego na primarnim izvorima) da to čine kako bi iskazali „gospodstvo” i kreirali identitet – u slučaju radnika/podstanara, srednje klase.

Deveto poglavlje, prvo trećega dijela knjige, *Transatlantic Domesticity and the Limits of a Genre in The Woman of Colour* (201-224) autorice Victorie Barnett-Woods, postavlja tezu da roman iz 1808. *The Woman of Colour* svojim prikazom heroine miješane rase koja navigira kroz rasne i spolne tenzije doma i društva izaziva konvencije britanske literature. Taj radikalni roman, autorica zaključuje, kritizira rasne i spolne hijerarhije britanskoga društva kasnoga 18. stoljeća jer u tradicionalno bijeli, ženski prostor „domaćinskoga realizma” (žanr romana, *domestic novel*) kao legitimnu protagonisticu stavlja crnu ženu jamajčanskoga porijekla.

Deseto poglavlje, *Making Room: Queer Domesticity in Jane Austen's Emma and the Anne Lister Diaries* (225-244) autorice Margaret A. Miller, otkriva nam *queer* rekonfiguracije domaćega prostora u *Emmi* Jane Austen i dnevnicima Anne Lister. Prema autorici, unutarnje uređenje prostora pruža nam fiktivnu arhitekturu sepstva – *Ja* koji utječem na prostor koji utječe na *Ja* koji utječem na prostor. U navedenim djelima autorica pronalazi unutarnje uređenje prostora koje sugerira istospolnu žudnju, što predstavlja izazov uobičajenoj radnji romana koja se vrti oko heteroseksualnoga braka.

Jedanaesto poglavlje, *Servants' Furniture: Hierarchies and Identities in the English Country House* (245-265) Jona Stobarta, u svojoj srži sadržava poznatu ideju o konstrukciji identiteta pojedinca preko stvari koje posjeduje i koje konzumira. Potrošače, u tom smislu, promatramo kao aktivne sudionike toga procesa, međutim sluge u domu nisu imale taj luksuz. Autor zaključuje da generalno gledano prostori za sluge nisu bili pažljivo ili svjesno konstruirani kao markeri javne slike obitelji, nego su uglavnom *ad hoc* popunjavani i aranžirani te usredotočeni na udoban krevet. Ostatok pokušava, njegova brojnost, ovisio je o položaju sluge unutar poslužničke hijerarhije.

Dvanaesto poglavlje, *Making the Bed, Making the Lower-order Home in Eighteenth-century Scotland* (266-282) autorice Katie Barclay, govori o tome kako je krevet u Škotskoj 18. stoljeća za siromašna kućanstva postao središnje materijalno i afektivno okupljalište, koje je strukturiralo obiteljske, moralne i društvene odnose te tako proizvodilo koncept „doma” kao prostora komfora, intimnosti i zajednice. Bez obzira na materijalnu oskudnost, ili upravo zbog nje, „komfor” je pronađen u obitelji, a ne u materijalnim dobrima.

Trinaesto poglavlje, *Hierarchies of the Home: Spaces, Things, and People in the Eighteenth Century* (283-306) autorice Laure C. Keim, proučava dva doma – jedan fiktivan, minijaturu, kuću za lutke, a drugi stvarnu, očuvanu kuću Stenton. Kuća za lutke u ovoj analizi služi kao primjer idealiziranoga smještajnog prostora koji je ostao nepromijenjen do današnjega dana i kao takav stoji nasuprot življenom prostoru kuće Stenton, koji se mijenjao upotrebom i protekom godina. Stavljajući ta dva doma u suodnos, autorica osvjetljava hijerarhijsku prirodu domova elite 18. stoljeća, u kojima predmeti osnažuju društvene i spolne/rodne uloge.

Četrnaesto poglavlje, *Twenty-first Century Visitors in Eighteenth-Century Spaces:*

Challenges and Opportunities (307-324) autora Olivera Coxa, propitkuje kako se rastući akademski interes za 18. stoljeće može prevesti u praktično iskustvo današnjega posjetitelja povijesnih kuća iz toga razdoblja. Identificira izazove zbog kojih je taj prijenos ipak slab, poput ograničenih resursa, slabe stručnosti kuratora i otežanoga pristupa relevantnom materijalu (članci skriveni iza *paywalla*). Unatoč svemu navedenom, predviđa svijetlu budućnost ovom vidu diseminacije povijesti.

Zaključak urednika knjige, *Conclusion: Assessing Eighteenth-Century Domestic Space* (325-330), zaključuje da ova kolekcija radova svojim interdisciplinarnim pristupom približava čitatelju dom 18. stoljeća kao mjesto na kojem su se javni i privatni identiteti presijekali i kroz faktografske podatke i kroz književnost. Pritom ističu važnost materijalne kulture u definiranju domaćega prostora, prvenstveno srednje klase i elita, ali također pozivaju na daljnje usmjeravanje pozornosti na niže slojeve društva.

Goran Ovčariček

Dragana Grbić, Harald Heppner, Konrad Petrovsky, ur., *Yearbook of the Society for 18th Century Studies on South Eastern Europe: Secularisation between the Adriatic and the Carpathians / Säkularisierung zwischen Adria und Karpatenbogen 8* (2025), 210 stranica

Ovo osmo izdanje godišnjaka Društva za proučavanje 18. stoljeća u jugoistočnoj Europi usredotočeno je na temu sekularizacije između Jadranskoga mora i Karpata. Kao što urednici ističu u uvodu (7-17), historiografija jasno pokazuje da je sekularizacija osporavan i ambivalentan fenomen, otvoren za višestruke interpretacije i, posljedično, predmet rasprava. Tijekom vremena pojam

je poprimio različita značenja, pri čemu je njegovo moderno razumijevanje nastalo u 18. stoljeću, posebice u razdoblju Francuske revolucije. Danas postoji široki konsenzus u stručnom području da je sekularizacija ključna odrednica europske modernosti. Cilj ovoga zbornika radova stoga je istaknuti važnost kontinuiranih razmatranja o sekularizaciji te ih predstaviti u studijama slučaja koje odražavaju aktualni znanstveni diskurs. Urednici usmjeravaju ove studije slučaja na sekularizaciju u kontekstu jugoistočne Europe. Iako je sekularizacija započela u zapadnoj Europi, postupno se proširila i na druge regije, uključujući jugoistočnu Europu. Kao takav, povijesni i teritorijalni kontekst razdoblja odigrao je važnu ulogu u oblikovanju načina na koji je sekularizacija prihvaćena (ili nije) unutar društava pod upravom habsburških, venecijanskih i osmanskih vlasti. Također je naglašena disciplinarna dimenzija istraživanja s obzirom na to da se povijesni kontekst sekularizacije može povezati s pravnom poviješću i sociologijom. Osim toga, članci su napisani na njemačkom i engleskom jeziku, a autori dolaze iz različitih akademskih sredina diljem Europe, što dodatno ilustrira relevantnost zbornika za razumijevanje sekularizacije u 18. stoljeću u ovome manje istraženom dijelu Europe.

Prva tema koju obrađuju radovi jest ukidanje samostana i utjecaj sekularizacije na taj postupak. U svojem radu *Klosteraufhebungen in Innerösterreich – ein Überblick* (18-36) Peter Wiesflecker istražuje gospodarsko stanje samostana u Unutrašnjoj Austriji na pragu jozefinskoga ukidanja samostana. Detaljno opisuje što se dogodilo s arhivima i knjižnicama ukinutih vjerskih zajednica, kao i karijerama klera i monaha koji su bili aktivni u tim institucijama. Autor nudi obilje kvantitativnih podataka, jasno prikazujući opseg i posljedice reformi provedenih pod Josipom II., koje su u regiji doseglye vrhunac 1785. i 1786. godine.